

TÜRKİYE'DE 2002-2023 YILLARI ARASINDA VATANDAŞLIK EĞİTİMİ VE DEMOKRASİ EĞİTİMİ ALANLARINDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN ANALİZİ

AN ANALYSIS OF STUDIES CONDUCTED IN THE FIELDS OF CITIZENSHIP AND DEMOCRACY EDUCATION IN TURKEY BETWEEN 2002-2023

Güler CENDER¹

ÖZ: Bu çalışmada, Türkiye'de 2002-2023 yılları arasında vatandaşlık ve demokrasi eğitimi üzerine yapılmış çalışmaların çok boyutlu olarak incelenmesini amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında vatandaşlık ve demokrasi eğitimi alanında yapılan doktora, yüksek lisans tezleri ve makaleler incelenmiştir. Araştırmanın yöntemi nitel araştırma yöntemi olarak belirlenmiştir. Kullanılan teknik ise doküman incelemesi tekniğidir. Doküman incelemesi kapsamında, YÖK Ulusal Tez Merkezi, Google Scholar ve Dergipark akademik veri tabanları incelenerek literatür taraması yapılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda 24 doktora, 47 yüksek lisans tezi ve 104 makale olmak üzere toplamda 175 araştırma incelenmiştir. Veri analizi sürecinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz kapsamında; verilerin yayın yılı, araştırma konusu, yayın türü, araştırma yöntemi, araştırma deseni veri toplama araçları, örneklem türü, örneklem büyüklüğü, veri analiz yöntemleri ve incelenen konu dağılımı şeklinde 10 kategorilere ayrılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, 2002-2023 yılları arasında vatandaşlık ve demokrasi eğitimi çalışmalarının en fazla yapıldığı yıl 2023, en az 2002 olarak belirlenmiştir. Araştırma konusuna göre vatandaşlık eğitimi demokrasi eğitimine göre daha fazla çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ulaşılan verilerin araştırma türüne bakıldığında araştırma makalelerin daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Betimsel Analiz, Demokrasi, Demokrasi Eğitimi, Vatandaşlık, Vatandaşlık Eğitimi

ABSTRACT: The aim of this study was to examine the studies conducted on citizenship and democracy education in Turkey between 2002 and 2023. To this end, doctoral theses, master's theses and articles published on citizenship and democracy education were examined. The method of the study was qualitative research method. In addition, document review technique, one of the qualitative research methods, was used. The document review technique was used to examine literature provided from YÖK National Thesis Center, Google Scholar and Dergipark academic databases. A total of 175 studies including 24 doctoral theses, 47 master's theses and 104 articles were reviewed. Descriptive analysis was conducted to analyze data. The descriptive analysis included the analysis of the data under 10 categories: Publication year, study topic, publication type, research method, data collection tools, sample type, sample size, data analysis methods and distribution of the subjects examined. The present study revealed that the highest number of studies conducted on citizenship and democracy education was recorded in 2023 and lowest in 2002. It was observed that citizenship education was studied more compared to that of democracy. In addition, the number of articles published on the subject was higher than other types of publications.

Keywords: Democracy, Democracy Education, Descriptive Analysis, Citizenship, Citizenship Education

Bu makaleye atf vermek için:

Cender, G. (2024). Türkiye'de 2002-2023 yılları arasında vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi alanlarında yapılan çalışmaların analizi, *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(Özel Sayı), 221-232.

Cite this article as:

Cender, G. (2024). An analysis of studies conducted in the fields of citizenship and democracy education in Turkey between 2002-2023. *Trakya Journal of Education*, 14(Special Issue), 221-232.

¹ Bilim Uzmanı, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir /Türkiye, gulercender@gmail.com, ORCID:0000-0002-0305-3437

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Today, the culture of citizenship and democracy emerges as a lifestyle in societies formed by people who have adopted the understanding of living together. It is known that family, school and the society to which individuals belong are very effective in the formation of citizenship awareness and acquisition of democratic attitudes and behaviors. Individuals' informal education, which begins in the family, reaches a planned and regular level with school life, which is the beginning of formal education. The formation of a modern perception of citizenship and democracy is considered as the result of a qualified education approach. Citizenship and democracy education is indispensable for the formation of a democratic society with citizenship awareness. Citizenship and democracy education is provided within social studies courses at primary and secondary schools. The goals of citizenship and democracy education are clearly set in the social studies curriculum. The main goal of social studies is to raise effective and active individuals with values, skills and attitudes corresponding to the modern age. The active citizenship learning department, which is among the learning departments of the social studies lesson, plays a crucial role in achieving these goals. The goals of citizenship and democracy education are to enable students to express their thoughts easily; to be respectful of different opinions; to think critically; to act sensitively over problems and to develop a notion of living together. In recent years, the number of studies on citizenship and democracy has increased dramatically in Turkey.

Method

The method of this study was qualitative research method. In addition, document review technique, one of the qualitative research methods, was used. The document review technique was used to examine literature provided from YÖK National Thesis Center, Google Scholar and Dergipark academic databases.

Findings

According to the findings of the present study, it was observed that studies on citizenship and democracy education were conducted between 2002 and 2023. When the distribution of these studies was examined, it was found that the highest number of studies on the subject fields were conducted in 2023, 2019 and 2013, and lowest in 2002, 2003 and 2006.

Another finding of the present study was that there was a total of 175 studies on citizenship education and democracy education, of which 104 were on citizenship education and 71 were on democracy education. With respect to the type of studies, research articles had the highest number (n=104) while doctorate theses had the lowest number (24). The most frequently conducted method in these studies was qualitative method (n=115) while the least frequently conducted method was mixed method (n=16). The number of studies using quantitative method was 44.

As for the research design applied in these studies, it was revealed that status design was the most preferred design type in these studies (n=60) while the least preferred types of design were action research (n=4), interview-document review (n=2) and interview-scale (n=2).

An evaluation of the data collection methods used in studies on citizenship education and democracy education showed that document review (27%) was the most frequently used method while R studio (1%), story interpretation (1%) and picture drawing form (1%) were the least used methods.

When the types of samples used in studies on citizenship education and democracy education were examined, it was found that teacher had the highest number (n=64) followed by document (n=45). The least used sample type was parent (n=4).

The distribution of the studies according to sample sizes showed that 0-50 range had the highest ratio (27%) while 251-500 range had the lowest ratio (9%).

A review of the data analysis methods used in studies on citizenship education and democracy education showed that the most frequently used method was content analysis (38%) followed by descriptive analysis (23%), document analysis (23%). Critical discourse analysis (1%) and discourse analysis (1%) were the least used analysis methods.

Finally, it was found that the most frequently studied subject in these studies was view (40%) and that the least studied subjects were skill (2%), evaluation (2%), comparison (2%) and conscience (1%).

Discussion and Conclusion

The present study aimed to determine the general trends of the studies conducted in the fields of citizenship education and democracy education in Turkey between 2002 and 2023 and the following results were found. One of the notable results of the study was that although there had been studies conducted in the field of citizenship education in Turkey in the last twenty years, there have been a dramatic increase in the last six years. This dramatic increase in the last six years resulted from the fact that a new teaching method was initiated in 2018 in social sciences programs and that this new method was updated in 2023. This new method involved citizenship and democracy education under skills, values and capabilities sections. Furthermore, in 2018, there was a focus on effective citizenship. Recent studies have also showed similar studies in the education of citizenship (Akdeniz, 2023; Çiftçi, 2022; Altıntaş and Yenigün 2021; Tangülü and Karakuş 2021). For example, Akdeniz (2023) found that 2021 was the year in which the highest number of studies on citizenship was conducted. Tangülü and Karakuş (2021) reported that the highest number of theses on citizenship education was conducted in 2019 and that there was a decrease in the number of theses on the subject in 2020 compared to 2019. The present study showed that qualitative research method was the most frequently used research method in these studies. It was also found that the research design mostly preferred in studies examined was *status* and *scanning*. Another result of the present study was that most of the studies used *document review* method. The most common sample type used in studies on citizenship education and democracy education conducted in Turkey between 2002 and 2023 was *teacher*, which was followed by *document*. *View* was the most frequently studied subject in studies on citizenship education and democracy education.

GİRİŞ

Modern anlamda vatandaşlık kavramının tanımı köken olarak Fransız Devrimine dayanmaktadır. Avrupa'da göç hareketinin bir sonucu olarak çeşitli milletlerin ortaya çıkması Fransız Devriminin bir sonucudur. Kırsaldan kentsele göç hareketi modern vatandaşlığın doğması ile ilişkilendirilir (Kadioğlu, 2012:169). Vatandaşlık kelimesinin kökeni "*civitas*" ya da "*civis*" bir şehir devletinin üyesi aslında ise Roma Cumhuriyeti'nin bir üyesi anlamına gelmektedir (Smith, 2002: Akt. Karaduman, 2011:11). Vatandaşlık kavramı ile ilgili çeşitli tanımlar yapılmaktadır. TDK'ya göre vatandaşlık: "Yurttaş olma, bir yurttan doğup büyüme veya yaşamış olma durumu" olarak ifade edilmiştir (TDK, 2021). Vatandaşlık, gerçek kişileri devlete bağlayan hukuksal ve siyasal bağdır. Başka bir tanım da ise vatandaşlık: Devletin iradesiyle hükümlerini ve şartlarının belirlendiği hukuksal bir statüyü gerçekleştiren gerçek kişiler ile arasında kurulmuş hukuksal bir bağdır (Çiftçi, 2006:113). Günümüzde, vatandaşlık kavramının değişime uğramasında küreselleşmenin etkisi bulunmaktadır. Yaşanan küreselleşme beraberinde nüfusların ve imgelerin ülkeler arasında hareketliliğini sağlamıştır. Bu durum özel alanlarda yaşanan farklılıkları daha ileri boyutlara getirerek kamusal alanlarda da yaşanmasını hızlandırmıştır. Bu farklılıklar kendini ırk, cinsiyet, dil, etnisite ve dine ilişkin söylemlerde göstermektedir. Vatandaşlık kavramı, 21. yüzyılın başlarındaki değişimi ile ulus devletlerin üstünlüğünün sorgulanması, bölgesel işbirliğinin önemli hale gelmesi, küreselleşme vb. konularda araştırılmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler ile modern vatandaşlık bir yandan insan haklarının önemine vurgu yaparak alanını genişletirken bir yandan da kimlik siyasetine vurgu yaparak da alanını daraltmaktadır (Kadioğlu, 2012:170).

Eğitim yoluyla vatandaş yetiştirme fikri, ilk başlarda Fransız Devrimi ile başladığı düşünülse de aslında eski dönemlerden günümüze her çağda fikir olarak karşımıza çıkmaktadır. Vatandaşlık eğitimi ilk kez Batı toplumlarında Antik-Yunan ve Roma'da, Doğu toplumlarında ise Hint ve Çin medeniyetlerinde görülmektedir. Vatandaşlık eğitiminin köken olarak dayandığı kişiler eski çağlarda; Platon, Aristoteles, Konfüçyüs'e ve yakın dönemlerde ise Rousseau, Diderot'a dayanmaktadır.

Vatandaşlık eğitimi, demokratik bir toplumda vatandaşların sahip olmaları gereken beceri, değer ve bilgileri kazandırma çabasıdır. Vatandaşlık eğitiminin amaçları arasında yer alan vatandaşa yaşadığı toplumun politik sistemine katılım yollarının öğretilmesidir (Kuş, 2020: 28-29). Unesco (2010) göre vatandaşlık eğitimi,

"çocukların erken yaşlardan itibaren üyesi olduğu toplum ile ilgili kararlara katılan, açık fikirli ve aydınlanmış vatandaşlar haline getirmek için eğitmek olarak ifade edilmektedir."

Unesco (2010)'a vatandaşlık eğitimi üç ana temel amacı etrafında toplanmıştır. Bu amaçlar: Yönetim kurumlarını tanıma ve yönetim, bireysel ve toplumsal sorumluluk duygusunu benimseme, eleştiri yapma ve yargılama becerisini öğrenme (Unesco, 2010:16). Hak ve sorumluluklarını bilen, devlete hukuk bağı ile bağlı olan vatandaşların gerçek bir vatandaş olma özelliğini kazanması vatandaşlık eğitimi ile mümkündür. Ayrıca vatandaşlığın temel amacı vatandaşlara, kişi ile toplum arasında var olan ilişkileri ve

bu ilişkilerin doğurduğu sorumluluklarını ve yükümlülüklerini aşılacaktır (Altunya, 2003:4). Geleneksel vatandaşlık eğitimi, devlete ve ulusuna kuvvetli bağlarla bağlanmış vatandaşlar yetiştirmeyi, edilgen, uyumlu, otoriteye bağlı vatandaşlar olmalarını, siyasal sistemleri sadece teoride öğretildiği bir sistemdir. Modern vatandaşlık eğitimi ise daha demokratik, insan haklarına yer veren bir anlayışa sahip, aktif vatandaşlığı teşvik eden, ortak karar alma sürecinde öğrencilere imkanlar sunulan, öğrencilerin hukukun üstünlüğü ve insan hakları konularını özümsemesini sağlayan, demokratik bir sistemdir. Modern vatandaşlık eğitimi kapsamında akademik alan yazında beş farklı vatandaşlık eğitimi yaklaşımları tespit edilmiştir. Bu beş yaklaşımı şu şekilde sıralayabiliriz:

- Çok kültürlü vatandaşlık eğitimi
- Eleştirel vatandaşlık eğitimi
- Post yapısalcı vatandaşlık eğitimi
- Hümanist vatandaşlık eğitimi
- Demokratik vatandaşlık eğitimi (Şen, 2019:3-4).

Günümüzde çağımıza en uygun yönetim şekli demokrasidir. Demokrasi veya demokratik rejim modern vatandaşlık eğitiminin temel amacıdır. Demokrasi aktif vatandaş olmayı ve sorumluluk almayı kapsar (Kuş, 2020: 30). Demokrasi terimi, ilk kez Antik Atina’da kullanılmıştır. Demokrasinin kelime anlamı halk “*demos*” ile egemenlik “*kratos*” sözcüklerden oluşmaktadır. Demokrasi halkın kendi kendini yönetmesi ve siyasal iktidar üzerinde egemenliğinin olmasıdır. İlk zamanlarda demokrasi sadece siyasal yönetimleri kapsarken, zamanla yaşanan değişim ve gelişmeler ile birlikte toplumsal hayat ile bireylerin tutum ve davranışlarını da kapsar hale gelmiştir (Dewey, 2010).

Vatandaşlık eğitiminin temel amacı; toplumsal birtakım kuralları birey tarafından benimsenmesi, bireylerin topluma adaptasyon sağlama açısından onlara kolaylıklar sunması, hoşgörü, toplumsal fayda, uzlaşma vb. değerlerin kazanılması açısından, toplumda birlik ve beraberlik duygusunun bireylere verilecek vatandaşlık eğitimi ile sağlanmaktadır (Akbaş, 2015). Ayrıca vatandaşlık eğitimi ile bireyler işbirliği, birlikte yaşama ve farkındalıklara daygı duyma açısından da bilinçli bir vatandaş olacaktır. Bu durumda toplumda farkındalık değil de işbirliği, toplumsal birliklilik sağlanmış olacaktır (Kuş, 2020:30).

Demokrasi eğitiminin eğitim programında yer almasında öncelikle göz önünde bulundurulması gereken bazı hususlar vardır. Bu hususlardan bazıları; içeriğin toplumun ve öğrencinin ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanması, demokrasi bilincinin eğitim süreci boyunca öğrenciyi kazandırılmasıdır. Ayrıca içerik hazırlanırken farklı demokratik ülkelerin bu konulardaki uygulamaları ve program içerikleri incelenmelidir. Bu doğrultuda hem farklı bakış açıları edinmek hem de demokrasi eğitiminde bilinç oluşturma açısından önemlidir (Dündar ve Ekici, 2019:71).

Bu çalışmada, Türkiye’de vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi alanında yapılan çalışmaların kapsamlı eğilimlerini belirlemek olarak amaçlanmıştır. Bu amaçtan hareketle şu araştırma sorularına yanıtlar aranmıştır:

- Türkiye’de vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi konularındaki çalışmaların yayın yılına ve yayın türüne göre dağılımı nasıldır?
- Bu konularda 2002-2023 yılları arasında ağırlıklı olarak çalışılan konular nelerdir?
- Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi çalışmalarında kullanılan örneklem türü ve örneklem büyüklüğü nasıldır?
- Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi çalışmalarında kullanılan araştırmaların konu dağılımı nasıldır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, Türkiye’de 2002-2023 yılları arasında vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi alanında yapılmış çalışmaların incelenmesine yönelik nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, araştırmacının var olan olguları ve durumları bilgi ve deneyimleri yoluyla anlamlandırması ve yorumlamasıdır. Nitel araştırmada genellikle olaylar arasında bulunan ilişkiler doğrultusunda kuram ve hipotez geliştirmek amaçlanır (Büyüköztürk, vd. 2018:13).

Vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi kavramları aynı kavram olarak algılanabilmektedir. Ancak bu iki kavram arasında bazı farklılıklar yer almaktadır. Vatandaşlık eğitimi genel bir çerçeveyi oluştururken, vatandaşlık eğitiminin yaklaşımları arasında yer alan demokrasi eğitimi ise bu genel çerçevenin bir alt yaklaşımı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, araştırmanın amacına uygun olarak doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Doküman İncelemesi, araştırma konusu doğrultusunda olgu ya da bir olgular bütünü kapsamında amaca uygun bilgileri barındıran yazılı dokümanların analizidir. Nitel araştırma yöntemi içerisinde sadece doküman incelemesi tekniği kullanılarak veri toplanabileceği gibi doküman incelemesi tekniği ile birlikte diğer tekniklerde kullanılarak veriler toplanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 187).

Veri Kaynakları

Bu çalışmada veri kaynağı olarak, Türkiye’de 2002-2023 yılları arasında vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi alanında yapılmış doktora ve yüksek lisans tezleri, hakemli bilimsel dergilerde yayınlanmış makaleler kullanılmıştır. Vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili çalışmaların eğilimlerini belirlemek için tezler ve makaleler belirlenmiş olan ölçütler doğrultusunda incelenmiştir. Veri kaynaklarına, YÖK Ulusal Tez Merkezi, Dergipark ve Google Scholar akademik veri tabanları aracılığıyla ulaşılmıştır. Yapılan tüm taramalar internet üzerinden bu veri tabanları taranarak gerçekleştirilmiştir. Veri kaynakları Türkiye’de yayınlanmış, Türkçe yazılan ve 2002- 2023 yıllarını kapsayan çalışmalar ile sınırlı tutulmuştur.

Çalışmada, doküman incelemesi yöntemi ile yapılan literatür taraması sonucunda ulaşılan veri kaynakları şekil 1’de gösterilmiştir:

Şekil 1. Araştırmanın veri kaynakları

Verilerin Kodlanması

Vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi çalışmalarını araştırmacı tarafından belirlenen ölçütler doğrultusunda taranmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda matris oluşturulmuştur. Matris oluşturulma sürecinde çalışmalardaki benzer matrisler incelenmiştir. Araştırmada oluşturulan matriste; araştırma konusu, yayın yılı, yayın türü, veri toplama araçları, örneklem büyüklüğü, araştırma yöntemi, örneklem türü, veri analiz yöntemleri ve araştırma konularının dağılımı başlıklarına yer verilmiştir. Tablo 1 ‘de veri toplama sürecinde kullanılan matris örnekleri gösterilmiştir.

Tablo 1.

Veri toplama sürecinde kullanılan matris örnekleri

Yayın Yılı	Araştırma Konusu	Yayın Türü	Araştırma Yöntemi	Araştırma Deseni	Veri Toplama Araçları	Örneklem Türü	Örneklem Büyüklüğü	Veri Analiz Yöntemleri	Araştırma Konularının Dağılımı
2019	Vatandaşlık Eğitimi	Yüksek Lisans Tezi	Nitel	Tarama	Ölçek	Öğrenci	251- 500	Betimsel Analiz	Düze
2023	Demokrasi Eğitimi	Doktora Tezi	Karma	Tarama - Durum	Ölçek – Görüşme Formu	Öğretmen	501+	Betimsel – Faktör Analizi	Düze - Görüş

Verilerin Analizi

Bu çalışmada, vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili Türkiye’de 2002-2023 yılları arasında yapılan doktora tezi, yüksek lisans tezi ve makale türlerinden toplamda 175 çalışma betimsel analiz tekniği ile değerlendirilmiştir. Betimsel analiz, bir araştırma sürecinde elde edilen verilerin belirlenen

temalar doğrultusunda özetlenip, yorumlanarak neden sonuç ilişkisi ile analiz edilerek anlamlandırılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018)

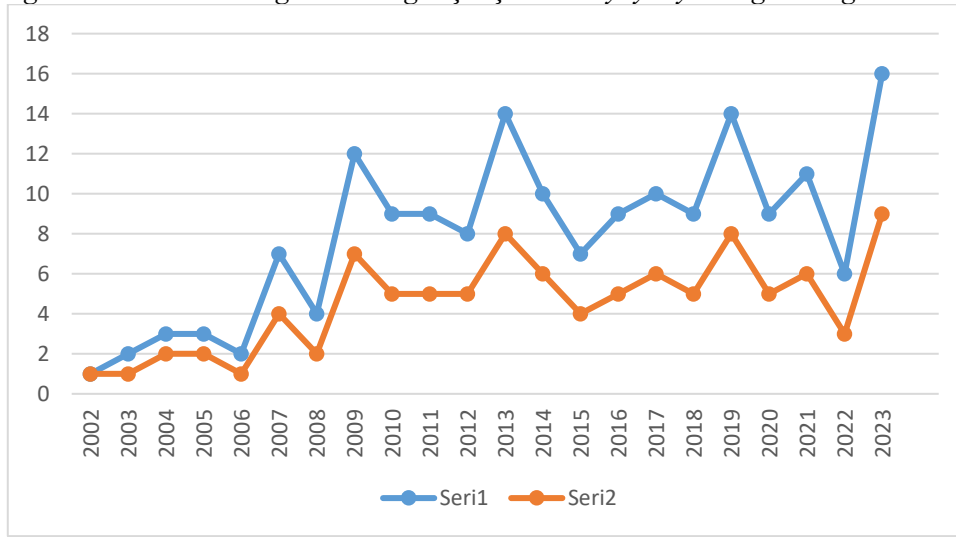
Araştırmacı tarafından geliştirilen matrise uygun olarak araştırmanın genel özellikleri doğrultusunda betimsel analiz tekniği ile veri kaynakları teker teker incelenerek araştırmanın amacı doğrultusunda kodlamalar yapılmıştır. Araştırmacı tarafından incelenen veri kaynakları bilgisayar ortamında Excel programına oluşturulan matrise uygun olarak kodlanmıştır. Ulaşılan verilerin analizi aşamasında SPSS 22.0 programı ile verilerin analizi gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda kategorilerin kişi sayısı (n) ve yüzde (%)’leri çıkartılarak bulgulara ulaşılmıştır. Sonuç olarak araştırma konusu kapsamında vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi alanındaki çalışmalar 10 tema altında toplanmıştır.

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde vatandaşlık ve demokrasi eğitimi konulu Türkiye’de yapılan çalışmalar çeşitli unsurlar açılardan incelenmiş ve şu bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 2.

Vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili çalışmaların yayın yılına göre dağılımı

Tablo 2 incelendiğinde, vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili çalışmaların 2002-2023 yıllarında yapılmıştır. Grafik incelendiğinde konu alanları ile ilgili araştırmaların büyük çoğunluğu 2023 (%9), 2019 (%8) ve 2013 (%8) yıllarında, en az ise 2002 (%1), 2003 (%1) ve 2006 (%1) yıllarında araştırıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 3.

Vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili çalışmaların araştırma konusuna göre dağılımı

Araştırma Konusu	n	%
Vatandaşlık Eğitimi	104	59
Demokrasi Eğitimi	71	41
Toplam	175	100

Tablo 3 incelendiğinde, vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili çalışmaların konu dağılımı açısından, vatandaşlık eğitimi konusunda (%59), demokrasi eğitimi konusunda ise (%41) olmak üzere toplamda 175 çalışmadan oluşmaktadır.

Tablo 4.

Vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili çalışmaların araştırma türüne göre dağılımı

Araştırma Türü	n	%
Doktora Tezi	24	14
Yüksek Lisans Tezi	47	27
Makale	104	59
Toplam	175	100

Tablo 4'te, vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili çalışmaların araştırma türüne göre oransal dağılımı gösterilmiştir. Buna göre yapılan çalışmaların en yüksek oranda araştırma makalesi (%59), en az oranda ise doktora tezinden (%14) oluşmaktadır.

Tablo 5.

Araştırmacıların kullandıkları araştırma yöntemleri

Araştırma Yöntemi	n	%
Nitel	115	66
Nicel	44	25
Karma	16	9
Toplam	175	100

Tablo 5 incelendiğinde, vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili çalışmaların oransal dağılımı gösterilmiştir. Buna göre yapılan çalışmalarda, büyük oranda nitel yöntemlerin (%66), en az oranda ise karma yöntemlerin (%9) kullanıldığı görülmektedir. Bunların yanı sıra nicel yöntemlerin oranı ise (%25)'tir.

Tablo 6.

Vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili çalışmaların araştırma desenine göre dağılımı

Araştırma Deseni	n	%
Betimsel	22	13
Tarama	38	22
Durum	60	34
Görüşme	19	11
Olgubilim	13	7
Deneysel	11	6
Eylem	4	2
Görüşme - Doküman İncelemesi	2	1
Görüşme - Ölçek	2	1
Diğer	4	4
Toplam	175	100

Tablo 6 incelendiğinde, vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili çalışmaların araştırma desenine göre oransal dağılımı gösterilmiştir. Buna göre yapılan çalışmalarda, büyük oranda durum (%34) ve tarama (%22) desenlerinin kullanıldığı, en az oranda ise görüşme- doküman incelemesi (%1), görüşme-ölçek (%1) ve eylem araştırması (%2) desenlerinin kullanılmıştır.

Tablo 7.

Vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili çalışmaların veri toplama araçlarına göre dağılımı

Veri Toplama Aracı	n	%
Doküman İncelemesi	48	27
Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	24	14
Görüşme Formu- Ölçek	10	6
Ölçek	24	14
Anket	14	8
Görüş	21	12
Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu- Ölçek	3	2
Görüşme Formu	9	5
Öntest- Sontest	7	4
Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu- Doküman	6	3
Ölçek- Doküman	1	1
Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu- Gözlem	1	1
Metafor Geliştirme	3	2
RStudio	1	1

Tablo 7 devamı...

Veri Toplama Aracı	n	%
2NFormu-Gözlem-Görüşme- Günlük- Çalışma Kağıtları-Öz değerlendirme formu	1	1
Hikaye Yorumlama	1	1
Resim çizme formu	1	1
Toplam	175	100

Tablo 7 incelendiğinde, vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili çalışmaların veri toplama araçlarına göre oransal dağılımı gösterilmiştir. Buna göre yapılan çalışmalarda *tek veri toplama aracının* kullanıldığı çalışmalar, *iki farklı veri toplama aracının* kullanıldığı çalışmalar ve *üç ve daha fazla veri toplama aracının* kullanıldığı çalışmaların tercih edildiği anlaşılmaktadır. Buna göre yapılan çalışmalarda tek veri toplama aracının kullanıldığı çalışmalarda büyük oranda doküman incelemesi (%27), en az oranda ise R Studio (%1), hikaye yorumlama (%1), resim çizme formu (%1) dir. İki ve iki farklı veri toplama aracının kullanıldığı araştırmalarda büyük çoğunlukla görüşme formu- ölçek (%6), en az oranda ise ölçek-doküman (%1) ve yarı yapılandırılmış görüşme formu- gözlem (%1) tercih edilmiştir. Ayrıca üç ve daha fazla veri toplama aracının kullanıldığı çalışmaların ise en az orana sahip olan yarı yapılandırılmış görüşme formu- gözlem (%1) ve 2nformu-gözlem-görüşme-günlük- çalışma kağıtları-öz değerlendirme formu (%1) olarak tercih edilmiştir.

Tablo 8.

Vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili çalışmaların örneklem türüne göre dağılımı

Örneklem Türü	n	%
Öğretmen	64	37
Öğretmen adayı	15	9
Öğrenci	26	15
Doküman	45	26
Kuramsal	14	8
Öğretmen ve öğretmen adayı	7	4
Veli	4	2
Toplam	175	100

Tablo 8 incelendiğinde, vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili çalışmaların örneklem türüne göre oransal dağılımı gösterilmiştir. Buna göre yapılan çalışmalarda çalışma grubu bakımından oran olarak en fazla öğretmen (%37) ve doküman (%26), en az oranda ise veli (%2) tercih edilmiştir.

Tablo 9.

Araştırmacıların kullandıkları örneklem büyüklükleri

Örneklem Büyüklüğü	n	%
0-50	48	27
51-100	17	10
101-250	17	10
251-500	16	9
501+	18	10
Teorik	18	10
Doküman İncelemesi	41	23
Toplam	175	100

Tablo 9 incelendiğinde, vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili çalışmaların örneklem büyüklüklerine göre oransal dağılımı gösterilmiştir. Buna göre yapılan çalışmaların örneklem büyüklüğü açısından en fazla 0-50 aralığında (%27) ve doküman incelemesi (%41), en az oranda ise 251-500 aralığında (%9) örneklemelerin kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 10.

Araştırmacıların kullandıkları veri analiz yöntemleri

Veri Analiz Yöntemleri	n	%
Betimsel	41	23
Faktör Analizi	6	3
İçerik Analizi	66	38
İhtiyaç Analizi	10	6
Doküman Analizi	40	23
Eleştirel Söylem Analizi	1	1
Betimsel –İçerik Analizi	5	3
Tematik Analiz	4	2
Söylem Analizi	2	1
Toplam	175	100

Tablo 10 incelendiğinde, vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili çalışmaların veri analiz yöntemlerine göre oransal dağılımı gösterilmiştir. Buna göre yapılan çalışmalarda veri analiz yöntemi olarak büyük çoğunlukta içerik analizi (%38), betimsel (%23) ve doküman (%23), en az oranda ise eleştirel söylem analizi (%1) ve söylem analizi (%1) tercih edilmiştir.

Tablo 11.

Vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitiminde çalışılan konuların dağılımı

Konuların Dağılımı	n	%
Algı	38	22
Tutum	11	6
Görüş	70	40
Beceri	3	2
Düzye	9	5
Bilinç	2	1
Değerlendirme	4	2
Karşılaştırma	4	2
Diğer	34	19
Toplam	175	100

Tablo 11 incelendiğinde, vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili çalışmaların sıklıkla çalışılan konuların dağılımına göre oransal dağılımı gösterilmiştir. Buna göre yapılan çalışmalarda büyük çoğunlukta *görüüş* (%40), en az oranda ise bilinç (%1), beceri (%2), değerlendirme (%2) ve karşılaştırma (%2) konuları çalışılmıştır.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Çalışmada, Türkiye’de 2002-2023 yılları arasında vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi alanlarında yapılan çalışmaların genel kapsamını tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda Türkiye’de 2002-2023 yılları arasında yapılan çalışmaların analizleri sonucunda şu sonuçlar tespit edilmiştir:

Çalışmanın önemli sonuçları arasında ilk sırada; yurt içinde son yirmi yılda, vatandaşlık eğitimi alanında yapılan çalışmaların yer aldığı ancak son altı yılda bu alanda yapılan çalışmaların arttığı görülmüştür. Vatandaşlık eğitimi alanında son altı yıldaki artış oranının nedeni olarak; sosyal bilgiler öğretim programında 2018 yılında yeni öğretim programının uygulanmaya başlanması ve 2023 yılında ise bu öğretim programında güncellenmenin olmasıdır, dolayısıyla vatandaşlık ve demokrasi eğitimi alanlarında öğrenme alanları, beceri, değer ve yetkinlikler kısmında yer verilmesidir. Ayrıca 2018 sosyal bilgiler öğretim programı içeriğinde yer alan “*etkin vatandaşlık*” olarak belirlenen öğrenme alanı içeriğinde etkin vatandaş kavramına yer verilmesidir. Son yıllarda vatandaşlık eğitimi alanında yapılan bazı çalışmaların da yakın sonuçlara ulaştıkları görülmektedir (Akdeniz, 2023; Çiftçi, 2022; Altıntaş ve Yenigün 2021; Tangülü ve Karakuş 2021).

Örneğin; Akdeniz (2023), literatür incelemesi çalışmasında en çok vatandaşlık alanında yapılmış makale çalışmasının 2021 yılına ait olduğu tespit etmiştir. Çiftçi (2022), çalışmasında 2019 yılında vatandaşlık eğitimi alanında yapılan çalışmaların diğer yıllardan daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. Altıntaş ve Yenigün (2021) çalışmalarında 2018, 2019 ve 2020 yıllarında vatandaşlık eğitimi alanında yapılan çalışmalarda önceki yıllara oranla kayda değer bir artış olduğunu tespit etmiştir. Tangülü ve

Karakuş (2021) çalışmasında yıllara göre incelenen tezler kapsamında en fazla vatandaşlık eğitimi alanında yapılmış tezlerin 2019 yılında olduğunu belirtirken, 2020 yılında ise çalışılan tezlerde 2019 göre düşüşün olduğunu belirtmiştir.

Demokrasi eğitimi alanında yapılan çalışmaların özellikle 2012 yılı sonrasında büyük oranda bir artışın olmasının nedeni olarak: Ülkemiz’de “*Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi*” dersinin 2012 yılında hazırlanan taslak program ile dersin adının ve kapsamının “*İnsan Hakları ve Yurttaşlık ve Demokrasi*” şeklinde değiştirilmesidir. 2013’te ilkökul 4. sınıfta “İnsan Hakları ve Yurttaşlık ve Demokrasi” zorunlu yeni bir dersin kapsamına alınmasıdır. Şahin (2021) demokrasi eğitimi alanındaki çalışmasında bu araştırma ile benzer sonuca ulaşmıştır. Araştırmasında 2012-2013 yıllarında demokrasi eğitimi alanında yapılan çalışmalarda önemli ölçüde artışın olduğunu ifade etmiştir. Vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili Türkiye’de akademik çalışmaların sayısal olarak arttığı dönemlerin, ders programlarının hazırlanması veya bu programların güncellenerek tekrardan uygulanmaya başlandığı tarihlere bir paralellik gösterdiğini söylemek mümkündür.

Vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi ile ilgili çalışmaların araştırma konusuna göre dağılımları incelendiğinde belirlenen yıl aralığında Türkiye’de belirlenen veri kaynakları üzerinden yapılan araştırmada vatandaşlık eğitimi konusunun demokratik eğitim konusuna göre daha fazla çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan bu sonucun vatandaşlık eğitiminin demokrasi eğitimi de kapsayan bir yapıda olmasından kaynaklandığı ileri sürülebilir.

Çalışma sonucuna göre Türkiye’de vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi konularındaki çalışmaların belirlenen yıl aralığında daha fazla akademik makale çalışmalarının yer aldığı dikkati çekmiştir. Bu doğrultuda doktora tezi ve yüksek lisans tez çalışmalarının da akademik makale çalışmalarına oranla daha sınırlı sayıda olduğu tespit edilmiştir. Ulaşılan bu sonuca literatürde paralellik gösteren araştırmalar yer almaktadır: (Kuş ve Yakar, 2017; Şahin, 2021). Kuş ve Yakar (2017) Türkiye’de vatandaşlık ve demokrasi eğitimi alanlarındaki eğilimleri inceledikleri çalışmalarında, araştırma türü olarak en fazla araştırma makalesine ulaştıklarını diğer araştırma türlerinin ise araştırma makalesine göre daha az olduğunu vurgulamışlardır. Şahin (2021) Türkiye’de demokrasi eğitimi konusunu incelediği çalışmasında belirtilen araştırma türünün yalnızca makale türünde çalışmalar olduğunu ifade etmiştir.

Çalışmanın sonucu doğrultusunda, araştırmacıların kullandıkları araştırma yöntemleri bakımından ulaşılan sonucun *nitel araştırma yöntemlerinin* diğer yöntemlere göre daha fazla olduğu vurgulanmıştır. Akdeniz (2023) literatür incelemesi çalışmasında bu araştırma sonucu doğrultusunda nitel araştırma yöntemlerinin bu vatandaşlık eğitimi konusunda diğer yöntemlere göre büyük farkla tercih edildiği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Kuş ve Yakar (2017) vatandaşlık ve demokrasi eğitimi konu alanlı içerik analizi çalışmalarında da nitel araştırma yöntemlerinin diğer yöntemlere göre büyük çoğunlukla tercih edildiğini tespit etmişlerdir. Bu durumun nedeni olarak da nitel araştırma yöntemlerinin yapısı gereği araştırmaların içeriğine uygun olarak derinlemesine ve açıklayıcı bilgiye ulaşmak açısından daha fazla tercih edildiğini ifade etmişlerdir. Çiftçi (2022) vatandaşlık eğitimi konusunda Türkiye’de 2010-2020 yılları arasında yüksek lisans tezlerini incelediği çalışmasında, bu araştırmada ulaşılan sonucun aksine daha çok nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığını ifade etmiştir. Tangülü ve Karakuş (2021) çalışmalarında araştırma yöntemi olarak daha çok karma yöntemlerin kullanıldığı sonucuna ulaşılmışlardır. Araştırma sonucunda karma araştırma yöntemlerinin diğer türlere göre oldukça az tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın araştırma deseni açısından ulaşılan sonuçlara göre incelenen çalışmaların büyük çoğunluğunda *durum* ve *tarama* desenlerinin tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ulaşılan sonuçlar doğrultusunda az oranda kullanılan desen türleri olarak da görüşme- doküman incelemesi, görüşme-ölçek ve eylem araştırması olduğu vurgulanmıştır.

Türkiye’de 2002-2023 yılları arasında vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi alanında incelenen araştırmaların veri toplama araçları açısından incelendiğinde çalışmalarda tek veri toplama aracı, 2’li veri toplama aracı ve 3’lü ve daha fazla şeklinde veri toplama araçlarının kullanıldığı çalışmalar tercih edilmiş bulunmaktadır. Çalışmaların büyük çoğunluğunda tekli veri toplama aracı olan *doküman incelemesinin* tercih edildiği diğer veri toplama aracı türlerinin ise daha az oranda kullanıldığı görülmektedir.

Türkiye’de 2002-2023 yılları arasında vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimine ile ilgili yapılmış çalışmaların örneklem türünde büyük çoğunluğunda *öğretmenler* tespit edilmiştir. Ayrıca büyük oranda tercih edilen örneklem türünün *doküman* olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmada en az oranda tercih edilen örneklem türü olarak ise *veli* olduğu görülmektedir. Yapılan diğer araştırmalarda da bu sonuca benzer sonuçlar tespit edilmiştir: Akdeniz,2023; Tangülü ve Karakuş, 2021; Altıntaş ve Yenigül, 2021; Çetinkaya ve Kınca, 2015; Kuş 2012, Kuş, 2024).

Örneğin, Akdeniz (2023), çalışmasında makalelerde veri kaynağı olarak büyük çoğunlukta öğretmenlerin tercih edildiğini ve velilerin ise çok az katılım sağladıkları sonucuna ulaşmıştır. Tangülü ve Karakuş (2021) çalışmalarında örneklem grubu olarak en fazla öğretmenlerin tercih edildiğini ifade etmiştir. Altıntaş ve Yenigül (2021) Türkiye’de vatandaşlık eğitimine yönelik çalışmalarında yine örneklem grubu olarak yüksek lisans tezlerinde öğretmenlerin büyük çoğunlukta olduğu sonucuna varmışlardır. Çetinkaya ve Kıncal (2015) çalışmalarında demokrasi eğitiminin bireylere başarılı bir şekilde verilmesinde ailenin, okulun ve öğrencilerin işbirliği çerçevesinde gerçekleşeceği vurgulanmaktadır. Bu nedenden ötürü örneklem türü açısından çalışmalarda velilerin de yer alması gerektiğini ifade etmiştir. Kuş (2012) demokrasi eğitiminin önemli bileşenleri arasında önemli bir yere sahip olan ailenin ve toplumun diğer özelliklerinin de örneklem türü olarak kullanılması gerektiği yönünde açıklama yapmıştır. Kuş (2024), Türkiye’de vatandaşlık eğitimi üzerinde öğretmenlerin ve ebeveynlerin bakışı çalışmasında; ebeveynlerin ve öğretmenlerin vatandaşlık eğitiminde ulusal kimlik konusunun önemine vurgu yapıldığını ve ulusal kimliğin sunumlarında farklılıkların olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca vatandaşlık eğitiminin amacına ulaşabilmesi için önemli unsurun hem ebeveynlerin hem de öğretmenlerin öğrencilere rehberlik etmeleri olarak ifade etmiştir. Böylece öğrencilerin sadece ulusal kimliklerini değil hoşgörülü bir şekilde kültürel çeşitliliği de anlamaları gerçekleşecektir.

Çalışmanın sonucuna göre vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi alanındaki incelemelerin örneklem büyüklüğü açısından en çok 0-50 aralığında, doküman olarak tespit edilmiştir. Örneklem büyüklüğünün düşük aralıkta olma nedenleri arasında nitel yöntemlerin büyük çoğunlukla tercih edilmesi ve genellikle doküman incelemesi yöntemlerinin kullanılması olarak vurgulanmıştır. Kuş ve Yakar (2017)’ye göre örneklem büyüklüğünün 50 ve altı olarak tespit edilmiştir.

Türkiye’de 2002-2023 yılları arasında vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimine ile ilgili yapılmış çalışmaların veri analiz yöntemleri açısından içerik analizi büyük çoğunlukta tercih edilirken, betimsel analiz ve doküman analiz yöntemlerinin de tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada eleştirel söylem analizi ve söylem analizlerinin de düşük oranda tercih edildiği vurgulanmıştır. Kuş ve Yakar (2017) vatandaşlık ve demokrasi eğitimi konu alanlı içerik analizi çalışmalarında ulaştıkları sonuç çalışma sonucu ile örtüşmektedir. Yapılan çalışmanın sonucuna göre içerik – betimsel analiz yöntemlerinin diğer yöntemlere göre daha fazla kullanıldığını tespit etmişlerdir.

Türkiye’de 2002-2023 yılları arasında vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimine ile ilgili yapılmış çalışmaların çalışılan konular açısından görüşlerin diğer konulara oranla daha fazla tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada az sayıda beceri, değerlendirme ve karşılaştırma konularının çalışıldığı görülmüştür. Ulaşılan bu sonuç ile benzer sonuca ulaşılan bir çalışmada Kuş ve Yakar (2017) tarafından vatandaşlık ve demokrasi eğitimi konu alanlı içerik analizi çalışmadır. Bu çalışmada incelenen çalışmalarda konu dağılımı olarak görüşlerin olduğu tespit edilmiştir.

Öneriler

- Bu çalışma yalnızca Türkiye’de yapılan çalışmaları içermektedir, bu konularda yapılan yabancı çalışmalarda incelenip, karşılaştırmalar yapılabilir.
- Vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi alanlarında daha çok nitel yöntemlerin ağırlıklı çalışıldığı görülürken, karma yöntemlere de ağırlık verilebilir.
- Vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi bireylere aile ve toplumsal çevresi tarafından rehberlik yapılarak verilebilir.
- Vatandaşlık eğitimi ve demokrasi eğitimi konularında farkındalık sağlamak adına; aile, öğretmen, okul yönetimi, meslek kuruluşları vb. çevreler arasında işbirliği gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2015). Sosyal bilgilerde değerler ve öğretimi. B. Tay ve A. Öcal (Ed.). Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi içinde (s.343-390). Pegem: Ankara.
- Akdeniz, N. (2023). *Sosyal Bilgilerde Vatandaşlık Eğitimi Üzerine Sistematik Bir Literatür İncelemesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi. Konya.
- Altıntaş, İ. ve Yenigül, Ç. (2021). Türkiye’de Sosyal Bilgiler Alanında Vatandaşlık Eğitimine Yönelik Yapılan Nitel Araştırmaların Analizi (2010-2020). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Dergisi*. (58). 522-544.
- Altunya, N. (2003). *Vatandaşlık Bilgisi*. Ankara, Nobel.
- Büyüköztürk, Ş. Çakmak, E.K. Akgün, Ö.E. Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. s.13. Ankara: Pegem Akademi.

- Çetinkaya, Ç. ve Kincal, R. Y. (2015). Üstün zekâlı ve yetenekli çocukların demokrasi eğitimi. *Üstün Yetenekliler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-22.
- Çiftçi, A. (2006). *Vatandaşlık Bilgisi*. Ankara: Gündüz.
- Çiftçi, R. (2022). *2010-2020 Yılları Arasında Türkiye’ de Vatandaşlık Eğitimi ve Öğretimi Alanında Yapılmış Yüksek Lisans Tez Çalışmalarının Konu Alanı Ve Metodolojik Olarak İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi. Manisa.
- Dewey, J. (2010). Günümüzde Eğitim. J. Ratner (Editör), B. Ata ve T. Öztürk (Çev. Editörleri). *Günümüz Dünyasında Demokrasi ve Eğitim*. (Çev. H. Çalışkan). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2004). İlköğretim İkinci, Kademe Öğrencilerine Temel Demokratik Değerlerin Kazandırılma Düzeyleri ve Bu Değerlerin Kazandırılması Sürecinde Açık Ve Örtük Programın Etkilerinin Karşılaştırılması. *Kamu ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 39 (39) 356-383.
- Dündar, R. ve Ekici, Ö. (2018). Ortaokullarda Demokrasi Eğitimi İçeriğine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Karşılaştırılması. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Dergisi*, (34), 70-82.
- Hürfikir, Y. (2004). *İlköğretim İkinci Kademe Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimindeki Yeri: Öğretmen Görüşleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Kadioğlu, A. (2012). *Vatandaşlığın Dönüşümü Üyelikten Haklara*. İstanbul: Metis.
- Karaduman, H. (2011). *6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Dijital Vatandaşlığa Dayalı Etkinliklerin Öğrencilerin Dijital Ortamdaki Tutumlarına Etkisi ve Öğrenme Öğretme Sürecine Yansımaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kuş, Z. (2012). *İlköğretim Öğrencilerinin Demokrasi Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi. Ankara.
- Kuş, Z. (2020), *Türkiye’de ve Dünya’da Vatandaşlık Eğitimi*. Ankara: Pegem.
- Kuş, Z. (2024). Teachers and Parents Perspectives on Citizenship Education in Turkey: Consensus and Disagreements. *Education, Citizenship and Social Justice*, 19 (2).
- Kuş, Z. ve Yakar, H. (2017). Türkiye’de Demokrasi Eğitimi Alanında Yapılan Araştırmalarda Eğilim: Bir İçerik Analizi Çalışması. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 7(3), 486-513.
- Şahin, B. (2021). *Türkiye’de Demokrasi Eğitimi Konusunda 2000-2020 Tarihleri Arasında Yapılmış Çalışmaların İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi. Gaziantep.
- Şen, A. (2019). Vatandaşlık Eğitiminde Değişiklik ve Süreklilikler: 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Nasıl bir Vatandaşlık Eğitimi Öngörüyor? *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – ENAD*, 7 (1). 1-28.
- Tangülü, Z. ve Karakuş, A. (2021). Sosyal Bilgiler Alanında Vatandaşlık Eğitimi Konuları Üzerine Yapılan Tezlerin Eğilimleri. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(2).399-417.
- Unesco, (2010). *Citizenship Education*. Unesco: http://www.unesco.org/education/tlsf/docs/module_7.doc
Son erişim tarihi:11.04.2024.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara, Türkiye: Seçkin.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*.